

עלון מספר 151 – אוקטובר 2026

הרי אנחנו למדים מארבעת המינים
ארבעה דברים על עצמנו
הלולב המושל לשדרה מלמד שנהיה נאבים על עצמנו
ולא נתפזף בפני שליליות
האתרוג המושל ללב מלמד שיהא לבנו בדינו ונדע
להכין רגשות מתעמקים לטובה לנו
ההדס מרמז שיהא ריחנו נפוז למרחוק
ונדע להשפיע טוב לסביבה
והערבה, הו הערבה שראשה כפוף תדיר
מלמדת אותנו את הסוד הגדול מכלם
שקולם לא נהיה שלמים מכלעדי העננה

1. מפגש סוכות ביער "בן שמן"
2. לזכרו של בן זוסמן, נין של ילידי ברגס
3. חסידי אומות עולם: וייס פרדיננד - Antalócz [מחוז אוז'גורוד]
4. ישראלים ילידי קרפטורוס: חיים גבריהו (גוטסמן)
(Zádný / Pryborzhavske)
5. משלנו: מיכל אנסקי (זאדניה וקולוצ'אבה)

הכוח של הארגון שלנו טמון לא רק בעשייה המשותפת, אלא גם בערבות ההדדית ובחום שאנו מעניקים זה לזה וללוחמים שלנו. אנו נושאים תפילה לרפואתו השלמה והמהירה של רס"ם נריה דב, בן חנה ויחיאל לייטר [שגריר ישראל בארה"ב], שנפצע קשה בפיגוע.

סבתה של אשתו, ליאת, הייתה אסתר גוטמן ז"ל, ילידת Behutz, 1929, מחוז ראחוב.

מי שבדך לרפואה: "מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה, הוא יברך וירפא את נריה דב בן חנה (למשפחת לייטר). הקדוש ברוך הוא ימלא רחמים עליו להחלימו ולרפאתו להחזיקו ולהחיותו, וישלח לו מהרה רפואה שלמה מן השמים לרמ"ח אבריו וש"ה גידיו בתוך שאר חולי ישראל, רפואת הנפש ורפואת הגוף".

תפילה לרפואתו נישאה גם במפגש סוכות ביער בן שמן. ולואי יפתחו שערי שמים לתפילותינו!

מימין: מתנדבת הארגון, גיטה ברקוביץ, שהעניקה את תעודת ההוקרה לאסתר גוטמן, יחד עם בתה, שושנה, אימא של ליאת, אשתו של נריה

1. מפגש סוכות רב דורי ביער "בן שמן" - ב' חוה"מ סוכות 28.9.2026

- 2 פרקי תהלים ותפילה לרפואתו של נריה דב, בן חנה ויחיאל לייטר.
- נושא התפילה יחיאל אינדיק, ויוזמת התפילה, גיטה ברקוביץ, מתנדבי העמותה

Efrain Maltz

ברכה על
4 המינים

ילידי 1946, בני 80

אלכס שמעוני מסביר על אתר ההנצחה של העמותה

תודה רבה לכל מתנדבי
העמותה על הכנת
המפגש! תודה רבה לכל
המשתתפים שבאו מקרוב
ומרחוק! תודה מיוחדת
לאפרים מלך על התיעוד
בתמונות. קישור לאלבום:

<https://photos.google.com/share/AF1QipPvAgy558G2ayXdUpHpcme3eao7uzipoy8QgbJnJG44r83YFqOmPb4oN-3E0Tvwog?key=Y28wTINTa3owUm15RFR4NzFqYXdwdjNsRkh5enhj>

2. לזכרו של בן זוסמן, נין של ילידי ברגסס

כך מתחיל סיפורנו זה: ביום שישי, 3 ביולי 2026, התקיימה במכון וינגייט אליפות ישראל בטניס שולחן. באליפות השתתף חברנו מנדל ניימן, שהוא מאמן בספורט זה, אחד ממייסדי מועדון טניס השולחן בבאר שבע בשנת 1973 - והמנהל של מועדון זה. מנדל נולד בנליפנו [Nelipyno, מחוז סבליאבה].

האליפות היא לזכרו של בן זוסמן, לוחם בגדוד ההנדסה הקרבית 601, עוצבת 'עקבות הברזל' (401), אשר נפל ב-3 בדצמבר 2023 בקרב בצפון רצועת עזה. באתר ספורט 5 כתוב: "זוסמן היה אחד מהשחקנים המוכשרים בענף, שבלט כבר מגיל צעיר וסומן כבעל פוטנציאל להפוך לספורטאי מוביל בטניס השולחן הישראלי, כאשר שיחק בליגת העל לנוער, ואף בליגה הלאומית לבוגרים במדי הפועל ירושלים", שם מתגוררת משפחתו. מנדל היה מיודד עם יעקב ויזר, מכפר הרא"ה, פעיל בתחום טניס השולחן שנים רבות, שאחותו, יהודית רוזנבוים, היא סבתו של בן זוסמן הי"ד. כך כתב מנדל בפייסבוק:

"זו השנה השלישית שבה מתקיימת אליפות ישראל בטניס שולחן לזכרו של בן זוסמן ז"ל, והאליפות הייתה מאורגנת למופת. תודה גדולה להנהלת איגוד טניס השולחן בישראל, בראשות לירון כרמל, והמנכ"ל מאיר יצחק לצוות השופטים, למארגנים, למתנדבים ולכל מי שעמל להצלחת האליפות המרגשת והמכובדת והמקצועית לזכרו של בן זוסמן ז"ל.

במהלך האליפות נחשפתי לסיפור מרגש במיוחד. אחיה של יהודית, סבתו של בן, הוא יעקב (ינקלה) ויזר – ממקימי ענף טניס השולחן בישראל, רכז טניס השולחן של מרכז הספורט הדתי אליצור וחבר הנהלת ענף טניס השולחן בהתאחדות הספורט בישראל בשנות ה-70. עבורי זו הייתה סגירת מעגל. ינקלה היה מגיע במשך שנים למושב בית הגדי לצפות בנו מתאמנים ומשחקים, ליווה את קבוצת אליצור בית הגדי בליגה הארצית, ודאג להביא למושב הנגב את מיטב המאמנים בארץ. בזכות פועלו גדלו והתפתחו דורות של שחקני טניס שולחן באזור. בן זוסמן הותיר אחריו מסר שכולו ערכים: "תהיו טובים ותנסו להגיע להישגים!" אין דרך ראויה יותר להנציח את זכרו מאשר להמשיך לשחק, להתחרות, להצטיין ולנהוג בכבוד ובחברות. תודה להפועל ירושלים ולדודיק אלטרץ על ההנצחה המכובדת, ותודה לכל מי שפועל כדי שזכרו של בן ימשיך לחיות דרך הספורט והערכים שהאמין בהם."

בן זוסמן [צילום: צה"ל]

משיחה של מנדל עם הסבתא יהודית, שנכחה באליפות, הסתבר שהוריה עלו ארצה מברגסס בשנת 1933...

יהודית רוזנבוים, סבתו של בן זוסמן, יחד עם מנדל ניימן, מכון וינגייט

...עוד אחזור לשיחה שלי עם יהודית, אך אני עוד זוכרת את

הכתבות המרגשות כל כך, ששודרו ברדיו ובטלוויזיה לאחר נפילתו של בן זוסמן, שהיה מלח הארץ. אעלה דברים לזכרו מתוך כתבות בכאן 11 ובמאקו.

בן הוא בנם של שרית [בתה של יהודית רוזנבוים] וצבי, אח בכור למיקה ולבועז.

"משפחתו של לוחם ההנדסה הקרבית שנפל בקרב בצפון רצועת עזה קמה מהשבעה וחשפה מכתב מרגש שהשאיר הבן לפני נפילתו • הצעיר הירושלמי ביקש לעשות "שבעה של חברים, משפחה, כף, גרעינים, תה ועוגיות של אימא" • אימו סיפרה על הקשר המיוחד עם בנה / עופר חדד ועמליה דואק 11.12.23.

קישור לכתבה המלאה: <https://www.mako.co.il/news-military/6361323ddea5a810/Article-a6afa6965295c81027.htm>

הצוואה המלאה

"אני כותב לכם את ההודעה הזו בדרך לבסיס. אם אתם קוראים את זה כנראה שקרה לי משהו. כמו שאתם מכירים אותי, כנראה אין מאושר ממני כרגע. לא סתם הייתי ממש לקראת הגשמת החלום שלי בקרוב. אני שמח ומודה על הזכות שתהיה לי להגן על הארץ היפה שלנו ועל עם ישראל.

גם אם יקרה לי משהו, אני לא מרשה לכם לשקוע בעצב. הייתה לי הזכות להגשים את החלום והייעוד שלי ומהיו בטוחים שאני מסתכל עליכם מלמעלה ומחייך חיוך ענק. כנראה שאשב ליד סבא ונשלים קצת פגרים, כל אחד יספר על החוויות שלו ומה השתנה בין מלחמה למלחמה. אולי גם נדבר קצת פוליטיקה, נשאל אותו מה דעתו.

אם חס וחלילה אתם יושבים שבעה, תהפכו אותה לשבוע של חברים, משפחה וכיף. שיהיה אוכל, בשרי כמובן, בירות, שתייה מתוקה, גרעינים, תה וכמובן כמובן עוגיות של אימא. תעשו צחוקים, תשמעו סיפורים, תפגשו את כל שאר החברים שלי, שעוד לא ראיתם. וואלה? מקנא בכם. הייתי רוצה לשבת שם לראות את כולם.

עוד נקודה חשובה מאוד מאוד. אם חלילה אפול בשבי, חי או מת. אני לא מוכן שחייל או אזרח אחד יפגעו בגלל איזו עסקה לשחרורי. אני לא מרשה לכם לא לנהל קמפיין, או מאבק, או משהו כזה. לא מוכן שישוחררו מחבלים תמורת. בשום דרך, צורה או עסקה. אל תפכו את המילים שלי בבקשה.

אני אגיד את זה שוב, יצאתי מהבית בלי שבכלל זומנתי למילואים. אני מלא גאווה ותחושת שליחות ותמיד אמרתי שאם אצטרך למות - הלוואי וזה יהיה בהגנה על אחרים ועל המדינה.

ירושלים, הפקדתי שומרים, שיום יגיע ואהיה אחד מהם."

משפחתו של רס"ל במיל' בן זוסמן מירושלים, שהיה בן 22 בנופלו, קמה אתמול (ראשון) מהשבעה. אמו חשפה את הצוואה שהשאיר אחריו בנה. "אני מכירה את הראש שלו, כולנו הכרנו. אבל לקרוא את זה ממנו אלינו מאוד ריגש וחיזק אותנו".

שרית סיפרה על הקשר הקרוב עם בנה, שבין השאר הוביל לכך שלא גילתה מחבריו ומאחיו לנשק במהלך השבעה אף פרט שהפתיע אותה. "לכל אורך הטירונות הוא היה מתקשר אלינו בכל שעת ט"ש [טרומ שינה] והיה מספר לנו מה היה, וכך גם בשאר השירות", סיפרה האם השכולה. "את החברים שלו הכרנו בשמות ובכינויי החיבה. ולא היו פה גילויים מדהימים, אבל כמו גרעין פופקורן הם קצת גדלו בכל פעם כשמישהו סיפר לנו סיפור שהכרנו מנקודת המבט שלו".

שרית התייחסה גם לבקשה הכמעט בלתי אפשרית של בן שלא לשקוע בעצב. "אני חדשה בתפקיד הזה ואני לא יכולה לצאת בהצהרות", סיגה, "אבל אני יכולה לספר על מה שהיה עד עכשיו. העצב הוא תהומי ועמוק, געגוע שחי תמיד, היו רגעים שהתפרקנו אבל היו גם רגעים מאוד מאוד טובים ומשמחים. לי ולבן היה הומור מטומטם והיו לנו פה חברים של בן שעשו לנו שמח, וזה חלק מהאישיות של בן".

האם השכולה סיפרה שצוואתו של בנה היא הדוגמה המושלמת לשמחת החיים של בן והציווי לחיים שלו. "בשבעה ציינו את החיים שלו - ופחות את המוות שלו" אמרה שרית. "אם חיילינו ייצאו לקרב ונשקע כולנו בעצב, אז לשם מה הם נלחמים? אנחנו נלחמים על החיים, בניגוד לאויבים השפלים שלנו, אנחנו נלחמים בשביל לחיות. מה זה החיים אם לא צחוק ובירה וגרעינים וחברים ועוגיות של אימא - רק שזו קצת חוצפה

קטנה שלו, כי איך הוא חשב שבשבעה אני אתחיל פה לאפות עוגיות. חוץ מזה אני לא כועסת עליו".

בתום הריאיון ביקשה שרית להזכיר לצופים, לקוראים ולמאזינים - וגם לעצמה: "תקשורת וקשר עם האנשים שסובבים אותנו, בצורה נקייה ואוהבת ועין טובה, בסוף תעשה יותר טוב לכולנו. אם רוצים חיים טובים יותר - צריך לעמול על הקשר הזה".

משפחתו של רס"ל במיל' בן זוסמן בהלווייתו
| צילום: אריה לייב אברמס, פלאש 90

בן נולד ב-19 באוקטובר 2001, גדל בירושלים והיה שחקן טניס שולחן ואוהד שרוף של קבוצת הפועל ירושלים. שירות צבאי: התגייס למילואים ב-7 באוקטובר 2023 (לאחר שהשתחרר משירות סדיר רק בחודש יולי של אותה שנה). הועלה לדרגת רס"ל לאחר מותו. לא הייתה לו יחידת מילואים כי היה אמור להתחיל שרות בשב"כ.

<https://www.youtube.com/watch?v=NhJEHDrMgfo> - האימא קוראת את צוואתו, 11.12.2023

<https://www.facebook.com/watch/?v=964203983270085> - ראיון עם ההורים. 11.12.2023

<https://www.youtube.com/watch?v=Z4K4glAov0s> כאן 11, 13.5.2024

כשבן היה חוזר מהצבא, הפינוק שחיכה לו בבית היה שניצל, פירה וסלט. זה מה שהוא הכי אהב לאכול. בצוואתו הוא ביקש מהמשפחה שלו לא לשקוע בעצב, אלא להפוך את השבעה לשבוע של חברים ואוכל טוב. מיקה ובועז, אחותו ואחיו של בן זוסמן ז"ל מתגעגעים דרך הטעמים.

אתר "קוד זיכרון" <https://memorycode.co.il/%D7%91%D7%9F-%D7%96%D7%95%D7%A1%D7%9E%D7%9F-%D7%96%D7%B4%D7%9C>

"בן היה מענטש אמיתי, ילד חלום. בן הכיל את כל המורכבות מבני עקיבא עד החברים בצבא. קיבל את כולם

בדרך ארץ, ילד עם כבוד גדול לאדם, ילד שחיפש את הטוב. ביסודי התאהב בזכות צבי (אבא שלו) בפינג פונג ובנה את עצמו לאט לאט כשחקן מקצועי. בתיכון עבר לבית ספר הימלפרב, בנה את עצמו מילד קטן ומרוכז לבחור חזק מאוד, ממושמע, מסודר ואהוב. הוא הגשים המון חלומות, היה עמוס בחברים ובצחוק. עשה שנת שירות בבית שמש, מאוד אהב את הסביבה. התנדב לשירות קרבי בלי שאלה. בשירות הקרבי נהנה מכל רגע. לא תמיד היה לו קל, אבל הוא הצליח. הוא חי אומנם רק 22 שנים, אבל הן היו מלאות, שמחות, טובות ומלאות באהבה.

בן היה גאה לשרת את המדינה, גאה ללבוש את המדים, גאה בדגל ישראל!! בן היה רס"ל במילואים.

הוא נפל בקרב בצפון הרצועה ב-3 בדצמבר. בן, לוחם בגדוד הנדסה קרבית בחטיבה 401, התייצב ב-7

באוקטובר לשירות מילואים – לאחר שהשתחרר רק בחודש יולי האחרון.

הדברים לזיכרו מתפרסמים
בעלון אוקטובר, בו היה בן
אמור לחגוג 25!
יהי זיכרו ברוך לעד!

תודה רבה למנדל ניימן על
החיבור הכל כך מרגש וחשוב
עם משפחתו של בן זוסמן,
הי"ד!

שרית וצבי, הוריו של בן זוסמן, יחד עם מנדל נימן (מימין), וינגייט

מסתבר שאל שמה של הסבתא יהודית הגעתי לפני שנים אחדות – כאשר תיעדתי את חללי מלחמת השחרור ילידי קרפטורוס... לאימא של יהודית קראו לאה וייזר, לבית אלטמן [בתמונה]; היה לה אח, יעקב אלטמן, שהיה

המפקד האחרון של

גוש עציון ונפל יום לפני הקמת

המדינה...

מתוך אתר "יזכור": "ביום ד'

באייר תש"ח (13.5.1948), שידר

יעקב לאימהות ולילדים

בירושלים: 'לפני רבע שעה חודשה ההתקפה עלינו בטנקים, תותחים ומרגמות. אני יודע שאתם במצב קשה. נקווה שתחזיקו מעמד. רוחנו איתנה. להתראות'. בצהריים פרצו שריוני האויב לחצר הכפר ויעקב נתן עוד את פקודתו האחרונה לקלקל את הנשק ואחר כך נפל באחת העמדות המזרחיות של כפר עציון. לאחר נופלו הועלה לדרגת סרן. בן 32 בנפלו.

ביום י"ט בחשוון תש"י (17.11.1949), הועבר למנוחת עולמים בבית הקברות הצבאי בהר הרצל [בקבר אחים]. כך תיעדתי בהנצחתו של יעקב: לאה וייזר (1905-1983), קבורה בכפר הרא"ה, כמו האימא שלה, שרה; נישאה ליחזקאל וילדיהם הם יעקב, רבקה ויהודית.

בכפר פינס הכיר יעקב את טובה (לבית לוי), שהייתה אחת מחמש נערות שהגיעו מגרמניה והם נישאו. טובה נפטרה בשנת 2000. שלושת הבנים שנולדו להם הם:

- יהושע (שייע), יליד מרץ 1943, התייתם מאביו בהיותו בן 5, חזר לגור בכפר עציון; כיהן כמזכ"ל תנועת "בני עקיבא" בשנים 1988-1990.

- אורי, צעיר בשנה ורבע (1944), התייתם בגיל 3.5-4, מתגורר בקבוצת יבנה

- יקותיאל (קותי), יליד 1946, התייתם בגיל 1.5 לערך, חזר לגור בכפר עציון

קיבוץ כפר עציון נוסד בשנת 1943 ויעקב היה בין מייסדיו.

כפר הרא"ה, 1946: בחתונה של שיו-יהושע וזהבה (אחיו של יעקב ולאה)

מימין שורה ראשונה: יהודית וינשטוק (הבת של חיים וחנה זיסוביץ (הילדה הקטנה עם הסרט בשיער), חיים-יצחק (אבא של יעקב), שרה (אניו - אימא של יעקב), יהודית, יעקב ורבקה (ילדיהם של לאה ויחזקאל וייזר, אחותו של יעקב)

מימין שורה שנייה: חיים זיסוביץ (הבעל של חנה אלטמן) עם בנו, אמנון, חנה אלטמן זיסוביץ (אחותו של יעקב), בוני (1) ושעיו (2) - אחים של יעקב, הכלה והחתן (3+4), זהבה ושיו-יהושע (אחיו של יעקב), איסו/איסר (5) - אח של יעקב, לאה (6) - אחותו של יעקב, טובה (7) - אשתו של יעקב, אליעזר (8) - בן דוד של יעקב, יחזקאל (9) - בעלה של האחות לאה וייזר, יעקב (10)

חיים-יצחק ושרה (אניו) היו הסבא והסבתא של יעקב וייזר, יהודית רוזנבוים ורבקה פויכטוונגר, ילדיהם של לאה (לבית אלטמן) ויחזקאל וייזר; הם עלו ארצה בשנת 1933 יחד עם שני ילדיהם הצעירים, בנימין ויהושע (שיו). את זאת סיפר לי יעקב וייזר. העלייה הייתה עם אישורי עלייה (סרטיפיקטים) מקונסטנצה [רומניה, הים השחור] – לסוריה או לבנון – ומשם לארץ ישראל.

המשפחה נדדה בין כמה מקומות בארץ ולבסוף התמקמה במושב כפר הרא"ה ועסקה בחקלאות. יעקב נולד בשנת 1940 והתאומות יהודית ורבקה – בשנת 1942. יעקב היה בגרעין "בני עקיבא" שייסד את מושב כפר מיימון.

לפני מספר שנים נסעו האחים לביקור בקרפטורוס – להכיר היכן נולדו האימא, הסבתא והסבא שלהם! יעקב עוסק, כאמור, בתחום הספורט של טניס שולחן שנים רבות. במהלכן היה חבר הנהלה בתחום, כולל בוועד האולימפי. ופה נסגר המעגל... אנחנו סובבים עם אנשים רבים ולא תמיד יודעים את שורשיהם. כך נסגר המעגל האישני בין יעקב וייזר ומנדל נוימן – וכך נודע לנו הקשר לבן זוסמן, ה"ד, דור רביעי לילדי ברגסס. עולמנו הקטן, בו מצטלבות הדרכים מבלי שנדע...

3. חסידי אומות העולם: וייס פרדיננד - Antalócz [מחוז אוז'גורוד] חסידת אומות העולם פעלה בפראג

Karla Andelová (לימים וייס) נולדה בפראג. לאחר שסיימה תיכון והמשיכה לימודים מקצועיים, פתחה קרלה חנות חייטות בעיר הולדתה. בתחילת שנות ה-30 פגשה קרלה את פרדיננד וייס, יליד רותניה הקרפטית ובעל חנות סנדלים אורטופדיים. עם הזמן הם הפכו לחברים קרובים.

לאחר הכיבוש הגרמני של הרפובליקה הצ'כוסלובקית, וייס הצטרף לקרלה אנדלובה, שעבדה בחנות שלה. קרלה, בתמורה עזרה לוויס, שהיה פעיל בהתנגדות האנטי-נאצית, והדבר הוביל לתפיסה של שניהם.

בדרכם לבית המעצר, שכנעה קרלה את פרדיננד וייס לטעון בחקירה כי היא זו שיזמה את פעילות ההתנגדות וכי הוא היא עובר אורח אקראי. אנדלובה האמינה שכנוצרייה, הצעדים שינקטו נגדה לא יהיו מחמירים כמו אלה שננקטו נגד חברה היהודי. פרדיננד קיבל את הצעתה של אנדלובה ושוחרר לאחר חקירתו. אנדלובה לא הבינה שהרצון שלה להגן על חברה יגרום לה לאבד את חירותה האישית למשך חמש שנים וחצי. אנדלובה הוחזקה לאחר מכן בכלא הפוליטי Pankrác ונידונה לשלוש וחצי שנות מאסר. לאחר תשעה חודשים ב-Pankrác הועברה אנדלובה לכלא בדרזדן, ומשם נלקחה לוולדהיים. בתום תקופת המאסר שלה סירב הגסטפו לשחרר אותה, והיא הועברה למצודה הקטנה בטרזין, ולבסוף נשלחה למחנה הריכוז רוונסבריק. שם היא פגשה אסירות יהודיות מ-Pankrác, להן עזרה כשנעצרו. הם נתנו לאנדלובה את הכינוי "אנדלקה" - מלאך.

במחנה הריכוז Andelová לקחה ילד יהודי תחת חסותה. הוריו נספו וכשהמלחמה הסתיימה היא החזירה אותו איתה לפראג. פרדיננד וייס לא נמלט מהמעצר במחנות הריכוז. לקראת סוף 1941 הועבר לגטו טרזינשטט ולאחר מכן למחנות ריכוז אחרים. פרדיננד שוחרר ב-Friedland ב-6 במאי 1945.

כשהמלחמה הסתיימה חזרו קרלה אנדלובה ופרדיננד וייס הביתה והתחתנו. מאוחר יותר עלו בני הזוג וייס לישראל.

ב-30 במאי 1978 הכיר "יד ושם" בקרלה אנדלובה-וייס כחסידת אומות העולם.

חתונתה של קרלה וייס ב-1945. הילד המצולם בתמונה
הוא יתום שקרלה וייס הצילה אותו מרבנסברוק.

1375/70-1

ניסיתי למצוא היכן נולד פרדיננד בקרפטורוס. מכיוון שעלה ארצה חיפשתי את קברו בכפר סבא, על חיי בכפר סבא ידעתי בעקבות חיפוש מידע בגוגל על קרלה. כך ידעתי ששמו היהודי הוא נתן - ושלאביו קראו ברוך [ראו עדכון בהמשך].

על המצבה חרוט: "אור התמיד יאיר לך ומנוחת עולם תנוח לנו ולרבים. הצבת דוגמא של אהבת עבודה וכבוד הזולת שתשמש לנו מדריך לחיים ולך נר זיכרון לעד". פרדיננד נפטר בשנת 1965, בן 62, כלומר, היה יליד 1903.

חיפוש מידע על אביו העלה חרס. אך כשחיפשתי את האנשים ששם וייס, ששרדו, ושבמקצועם היו סנדלרים התגלה המידע המשמעותי על מקום לידתו: **Antaloc, Uzhorod, Carpathian Ruthenia**, [אנטלוביץ].

כיום נקרא המקום Antonyvka. במפקד 1941 נמצאו במקום 36 יהודים. הכפר ממוקם כ-20 ק"מ מזרחית לאוז'גורוד.

באתר "יד ושם" - חסד אחרון" - סיפורם של חסידי אומות העולם שחיו ונקברו במדינת ישראל - מובאים פרטים על קרלה:

תאריך לידה: אחד ביוני, 1908; תאריך פטירה: 27 ביוני, 1984;

מקום מגורים בארץ: כפר סבא

מקום קבורה: בית העלמין האורתודוקסי באוקלנד, קליפורניה

"קרלה נולדה ברובע בז'יז'קוב בפראג. לאחר התיכון למדה תפירה, ובסיום לימודיה פתחה סלון לתפירה בפראג. ב-1932 נפגשו קרלה ופרדיננד וייס, שהיה בעל סנדלריה אורתופדית בכיכר ואצלם בפראג (כיכר מרכזית בעיר).

השניים הפכו לידידים, ועם הזמן התהדק הקשר ביניהם. לאחר כיבוש צ'כוסלובקיה בידי הצבא הגרמני, ועל רקע הגזרות שהוטלו על היהודים, נאלץ פרדיננד לעזוב את העסק שלו, ועבר לעבוד בסלון התפירה של קרלה. פרדיננד החל בפעילות מחתרית אנטי נאצית, שכללה, למשל, הדפסת כרזים כנגד השלטונות, וקרלה סייעה לו בפעילותו. באחת הפעולות נתפסו השניים על ידי הגסטאפו. בדרכם לבית המעצר שכנעה קרלה את פרדיננד לטעון בחקירה כי היא זו שיזמה את פעילות ההתנגדות וכי הוא היה אצלה אך במקרה. קרלה האמינה, שכנוצרייה, הצעדים שיינקטו נגדה לא יהיו מחמירים כמו אלה שיינקטו נגד חברה היהודי. פרדיננד קיבל את הצעתה ושוחרר לאחר חקירתו. לעומתו, קרלה הואשמה בהפצת חומרי תעמולה נגד השלטון. היא הוחזקה במשך כתשעה חודשים בבית הסוהר פנקראץ' בפראג, [Pankrác Prison] שהיה ידוע לשמצה בתנאיו הקשים, והמתינה לגזר דינה. לאחר שנפסקו לה שלוש וחצי שנות מאסר, נשלחה קרלה לבית סוהר בדרזדן שבגרמניה, שם שהתה כשנה, ואז הועברה לכלא בוולדהיים, שם הייתה אסורה במשך עוד כשנתיים וחצי. בסיום מאסרה סירב הגסטאפו לשחררה, והיא נשלחה לטרזין, שם נכלאה במצודה קטנה כאסירה פוליטית. לאחר כשלושה חודשים הועברה עם נשים אחרות למחנה הריכוז ראוונסבריק, שבו נכלאה למעלה משנה. בראוונסבריק פגשה קרלה באסירות יהודיות מפאנקראץ', שזכרו אותה בכינוי "אנדלקה" (מלאך). הן העניקו לה אותו בזכות הסיוע שהגישה להן עם מעצרן. יחד עם חברתה הטובה בוז'נקה, לקחו השתיים תחת חסותן ילד יהודי יתום שהוריו נרצחו, והחביאו אותו במשך חודש ימים בבלוק שבו שהו בראוונסבריק.

בתום המלחמה שבה קרלה לפראג, ועימה היתום היהודי שסייעה לו. דודו של הילד מסלובקיה נמצא, והיתום הועבר לרשותו.

לקראת סוף 1941 הועבר פרדיננד וייס לגטו טרזינשטט ובאוקטובר 1944 נשלח לאושוויץ-בירקנאו. לאחר יומיים הוא נשלח למחנה עבודה בשליזיה עילית, שממנו הועבר בהמשך למחנה פרידלנד, תת-מחנה של מחנה הריכוז והעבודה גרוס-רוזן, שממנו שוחרר על ידי הצבא האדום בשישה במאי 1945. קרלה אנדילובה סיכנה את חייה, הקריבה את חירותה והייתה כלואה בבתי סוהר שונים במשך רוב שנות המלחמה בגלל רצונה להציל את חברה היהודי, פרדיננד וייס. היא עשתה זאת ללא קבלת תמורה. בתום המלחמה שבו קרלה ופרדיננד לפראג, שם התאחדו מחדש ונישאו. למחייטה עסקה קרלה בתפירה. על רקע האנטישמיות הגואה היא ביקשה לעלות למדינת ישראל, כי סברה ששם תהיה בטוחה יותר. משפחת וייס קבעה את ביתה בכפר סבא, משפחתה התרחבה, וקרלה הקדישה את זמנה לגידול בנותיה [ראו עדכון בהמשך].

ב-1969, לאחר פטירתו של פרדיננד ומעבר בנותיה לארצות-הברית, הצטרפה קרלה אליהן. ב-30 במאי 1978 הכיר "יד ושם" בקרלה אנדילובה-וייס כחסידת אומות העולם. אות ההערכה שניתן לקרלה על פועלה גרם לה קורת רוח רבה, והיא התגאתה בו מאוד וכן בעובדה שעלתה למדינת ישראל. ב-27 ביוני 1984 הלכה קרלה לעולמה בגיל 77. היא הובאה למנוחות בבית העלמין האורתודוקסי באוקלנד, קליפורניה. על קברה מצוינת עובדת היותה חסידת אומות העולם.

בוויקיפדיה מתועדים עוד פרטים: "פרדיננד וייס, בעל חנות נעלים בפראג, שאשתו נפטרה עוד לפני המלחמה. קרלה סייעה לפרדיננד להכין חומרים אנטי-נאצים וכן שמרה בדירתה על רכוש של יהודים שנשלחו למחנות. קרלה גם הסתירה במרתף ביתה כ-200 יהודים.

קרלה נהגה לשוחח עם הנערות האסירות [בפנקראץ'], להעביר להן ידיעות ואף להזהיר אותן על כוונות הגרמנים לאסור ידידים וקרובים שלהן.

במהלך מאסרה בראוונסבריק קרלה עונתה קשות בניסיון לגרום לה להסגיר מתנגדים לנאצים. היא מעולם לא מסרה מידע וכתוצאה מן העינויים האגן שלה נפגע והיא נותרה צולעת מאז.

בישראל נולדה להם בת ששירתה בצה"ל.

במקור נוסף, שמקורו בהערת שוליים בתיעוד של קרלה בוויקיפדיה, יש עוד מידע, שכתב קריסטופר ביולי 2015, בו הוא מצטט מכתב שקיבל ממשפחתה של קרלה.

<https://chrisinbrnocr.blogspot.com/2015/07/karla-andelova-weisova.html>

אעלה רק את המידע הנוסף. "קרלה הייתה קתולית כשפגשה את פרדיננד. אשתו מתה לפני המלחמה. שתי אחיותיו ושלושת ילדיו היו כולם באושוויץ.

הם [קרלה ופרדיננד] נתפסו כאשר חבר של קרלה קינא בפרדיננד והסגיר אותם.

הירך שלה נעקרה ומעולם לא נרפאה כראוי, מה שהותיר אותה עם צליעה עד סוף חייה.

בסופו של דבר פרדיננד ראה את שמה ברשימת הניצולים בעיתון זמן מה לאחר מכן, והם התחברו מחדש, ומאוחר יותר נישאו. הייתה השתתפות עצומה לחתונה שלהם.

הם היגרו לישראל, שם נולדה ליבושה [Libushe] ושירתה בצבא הישראלי. בקליפורניה פגשתי את הנכד שלה, בנה של ליבושה. למרבה הצער, קרלה מתה הרבה לפני שנינתה יכלה להכיר אותה, אבל לכל הדעות, היא הייתה "אקדח". היא נכנסה למירוצי כיסאות גלגלים בבית האבות, אהבה לצחוק, ואת הצליעה הזו לכל החיים. היא קראה לזה, בגאווה, "הגביע" שלה. שתי אחיותיו של פרדיננד יצאו מאושוויץ ועברו לארצות הברית גם כן, אך ילדיו לא שרדו. טיאנה [Tiana] (הנינה) פגשה את דודתה הגדולה, פרידה, בשנה שעברה, ופרידה מתה זמן קצר לאחר מכן, לאחר שמעולם לא דיברה על השואה עם אף אחד."

שמה המלא של טיאנה הוא Christiana (Tiana) Mankey

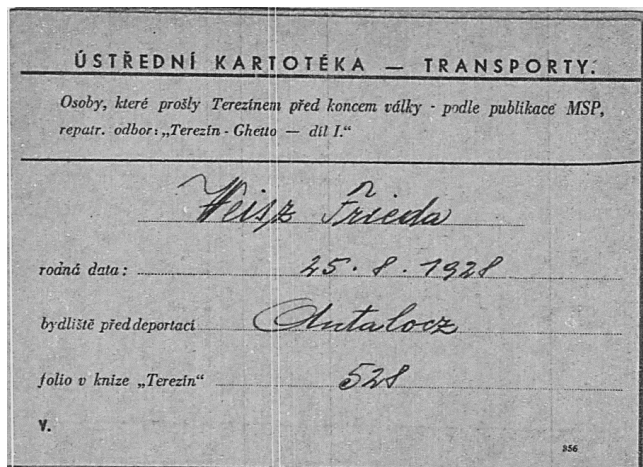
בדפי עד יש תיעוד של פרידה וייס, אחותו של פרדיננד, הדודה הגדולה. ילידת 25.8.1928 [ראו עדכון בהמשך].

מקום במלחמה: Hainichen, Döbeln (Leipzig), Saxony, גרמניה, וכן ב- Auschwitz, פולין.

מקום השחרור: Terezin, צ'כוסלובקיה. שם האם: אטל. פרטים זהים, למעט היעדר שם האם, מופיעים על השם Etta, ילידת ינואר 1917.

עוד מתועדת Etus, ילידת 1913, שם האם: Bori. מכיוון שרשום כך שם האם, אני משערת שיש כאן שיבוש וזה בעצם שם האב – ברוך [כבר מצאתי את הכינוי בורי לשם ברוך] – וכנראה זאת אחותו [ראו עדכון בהמשך]. קובץ העברה מרכזי מטרזין [אתר ITS]

על שמה של פרידה וייס מ- Antalócz על פי MyHeritage שם המשפחה של הבת של בני הזוג וייס הוא מילר.

בעקבות הקשר שנוצר עם הנינה, טיאנה, הושלם מידע חשוב ומרגש – ועל כך תודתי הגדולה לטיאנה ולליבושה, בתם של קרלה ופרדיננד, סבתה של טיאנה. וכך כתבה ליבושה:

"אחותי היא תמר שרפי [Tamar Sharfi]. יש לה 2 בנים: נתן [על שם אביה, שזהו שמו העברי] ו-Mutty. דודה פרידה נקראה גם Limu; שם נישואיה לנדאו. היא הייתה הצעירה ביותר, ואחותו למחצה של אבי. דודתי הבכורה הייתה אסתר והיא הייתה אחותו המלאה של אבי. אמם נפטרה בלידה, ואז האב נישא בשנית. היא נקראה על שם אמה; שמי היהודי, כשהתגירתי, היה זהה, על שם סבתי. אני מעדיפה להשתמש בשמי המקורי שמופיע בתעודת הלידה שלי, Libuše (הגרסה האמריקאית היא Libushe). שם משפחתה של אסתר היה שלנגר; היו לה 2 בנות: לינדה וריטה [שנפטרו מסרטן]. משפחתה של ריטה היא אורתודוקסית. אני לא זוכרת את שמותיהם של שלושת אחיי למחצה. למרבה הצער, היחידים שיכלו לספר לנו, שניהם נפטרו מזקנה."

קברה של האחות המלאה של פרדיננד, אטה/אסתר, 1913-2005, כך נודע לי ששם אימו של פרדיננד היה דבורה

Österreich

ITS Nr. W- 566

1.) NAME WEISS Frída
Geb.-Dat. 3.8.1925 Geb.-Ort Antalovce I.D. Nr.

BEGLEITPERSONEN:

2.) NAME Vorname
Geb.-Dat. Geb.-Ort I.D. Nr.

3.) NAME Vorname
Geb.-Dat. Geb.-Ort I.D. Nr.

4.) NAME Vorname
Geb.-Dat. Geb.-Ort I.D. Nr.

CM/1	/						
DP/2	/						
Kr.-Pap.	/						

Kranken-Nr.:

בעקבות המידע החדש חיפשתי מידע על האחיות אסתר [אחות מלאה] ופרידה [אחות למחצה]. בארכיון ITS מצאתי את המסמכים הבאים:

במסמכים אלה תאריך לידתה של פרידה רשום 3.8.1925 [ולא 25.8.1928].

פרידה מופיעה בשורה האחרונה, ילידת 3.8.25, בת 25, כלומר, המסמך הוא משנת 1950. רשום שהיא ספרית במקצועה.

CANADA 62										Page 28					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13			
622.	10821	1049779	STARK	Vojtech	C	CZE	Jew	Ma	Ma	29,9,21	29	CZE	Ma...K... Velky-Kor.	Farmer	A.A.Z.
623.	10822	"	"	Barbara	C	"	"	d	F	1,3,21	29	"	"	Housewife	"
624.	10823	"	"	Elso	C	"	"	S	F	10,1,49	2	"	"	Child	"
625.	11030	1043038	SULER	Josip	S	YUG	R.C.	Ma	Ma	26,1,08	43	YUG	Miholjac	Watchmaker	"
626.	11031	"	"	Kata	S	"	"	Ma	F	16,12,19	31	YUG	Vukovar	Housewife	"
627.	11196	1162073	SZALOKI	Imre	C	HUN	Jew	d	Ma	18,2,21	29	HUN	Czolnok	Watchmaker	"
628.	9211	96471	TORBAGYI	Josef	S	"	R.C.	Ma	Ma	30,4,09	41	"	Budapest	Clerk	A.B.Z.
629.	9212	"	"	Eva	S	"	"	Ma	F	17,2,21	30	"	aposoar	Housewife	"
630.	9213	"	"	Josef	S	"	"	S	Ma	13,8,41	9	"	Budapest	Pupil	"
631.	7566	1056322	TRYHUB	Nikolays	S	POL	G.C.	Ma	Ma	13,12,02	48	POL	Csornjatín	Shoemaker	"
632.	11092	1050000	VARKONYI	Miklos	C	HUN	Jew	Ma	Ma	31,12,11	39	HUN	Fehergyar	Type-Setter	A.A.Z.
633.	11093	"	"	Erzsobet	C	"	"	Ma	F	3,2,22	28	"	Budapest	Housewife	"
634.	11094	"	"	Ivan	C	"	"	S	Ma	8,5,45	5	ROU	Timosara	Child	"
635.	10810	1168347	WIREK	Georg	C	CZE	Jew	Ma	Ma	1,1,09	42	CZE	Pulhary	Tailor	A.A.Z.
636.	10811	"	"	Ruzsna	C	"	"	Ma	F	26,5,16	34	"	ovico	Housewife	"
637.	11268	1069403	WALDBOTT	Ladislau	S	HUN	R.C.	S	Ma	15,12,27	22	HUN	Toloswa	Student	A.F.Z.
638.	11063	1068908	WEICKERT	Olga	C	USSR	Orth	Ma	F	14,7,92	68	USSR	Odessa	Housewife	"
639.	11064	"	"	Maria	C	"	"	S	F	27,2,21	29	"	Schitonir	Nurse	"
640.	8258	1013605	WEISS	Eugen	C	CZE	Jew	Ma	Ma	29,12,03	47	CZE	Batlu	Merchant	A.A.Z.
641.	8259	"	"	Regina	C	"	"	Ma	F	10,3,06	44	"	Munkao	Housewife	"
642.	8360	"	"	Thomas	C	"	"	S	Ma	19,7,47	3	"	Prag	Child	"
643.	9888	1012708	WEISS	Frieda	S	"	"	S	F	3,8,25	25	"	Antalovoe	Hairdressor	"

קברה של פרידה לנדאו, לבית וייס, ששמה ביידיש הוא פרומעט, בת מאיר-ברוך, שזה שמו המלא של האבא [ולא רק ברוך].

כאן גם רשום תאריך לידתה הנכון: 3.8.1921; נפטרה ב-4.2.2015, קבורה בנשוויל, טנסי, ארה"ב.

KL. FLOSSENBURG T/D Nr. 389961

WEISS, Eta
NAME Vorname

2.1.1918 Andalok 53204
Geb.-Datum Geb.-Ort Häftl.-Nr.

Häftl. Pers. Bogen	☐	☐	Dokumente:	1		
Häftl. Pers. Karte	☒	☐	Inf. Karten:			
Effektenkarte	☐	☐	Bemerkungen:			
Transportkarte	☐	☐				
Häftlingskarte	☐	☐				
Postkontr.-Karte	☐	☐				
Krankenblätter	☐	☐				
Todesmeldung	☐	☐				
Leichenschauschein	☐	☐				
Sterbeurkunde	☐	☐				
Korrespondenz	☐	☐				

Umschlag-Nr.: 011027

המסמכים של אחותו של פרדיננד, אסתר, היא Etta, המוזכרת בדפי
העד כלידת 1913 או 1917. כאן היא רשומה כלידת 1918,
ממחנה הריכוז פלוסנבורג.

פרדיננד וייס

Konzentrations-Lager FLOSS.

Familienname: Weiss Ung. Jüdin Häftling: Nr. 53204

Vorname: Eta Block:

geb. am: 2.1.18 in: Andalok

Beruf:

Religion: Staat:

verh., led., gesch.:

Kinder:

Grund: üb. v. Auschwitz n. Hainichen 8.10.44

Schutzhaft angeordnet:

am: durch (Behörde):

Bisherige Parteizugehörigkeit:

Vorstrafen:

Eingeliefert am: Entlassen am:

überführt am: zurück am:

verstorben am:

Lichtbild

KL 25/3.44 100.000

עוד תמונות ומידע קיבלתי מ-Libushe, בעזרת טיאנה:

ריצ'רד ואליזבט, ילדיה של ליבשה מילר,
נכדיהם של פרדיננד וקרלה וייס

בניה של אליזבט, נכדיה של ליבשה,
נינים של קרלה ופרדיננד וייס

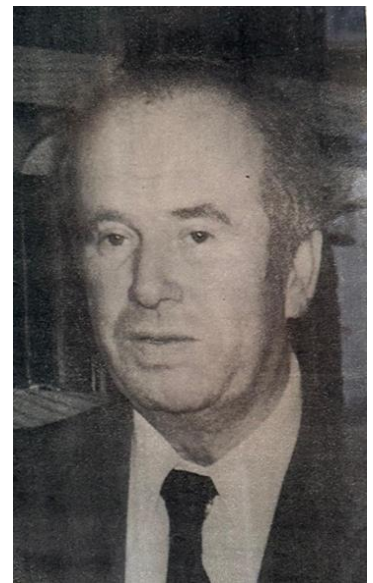

ליבשה מילר, בתם של קרלה ופרדיננד

קישור לאתר "יד ושם": <https://collections.yadvashem.org/en/righteous/4013699>

4. ישראלים ילידי קרפטורוס – חיים גבריהו (גוטסמן) (Zádnya /Pryborzhavske)

אנו ממשיכים להתוודע לתרומתם של ילידי קרפטורוס למדינת ישראל – והפעם נכיר את סיפורו של חיים גבריהו – שהיה יו"ר החברה לחקר המקרא בישראל, יו"ר החברה היהודית העולמית לתנ"ך, מייסד הכינוסים הארציים לתנ"ך, מייסד החידונים העולמיים לתנ"ך וחבר מועצת העיר ירושלים מטעם הציונות הדתית. את הדברים הערוכים כתבה נכדתו, מיכל אנסקי [ראו בהמשך]

"פרופ' חיים גבריהו: חייו ופועלו"

חיים משה יצחק (חמ"י) גבריהו (19 באוקטובר 1914 – 20 בדצמבר 1989) היה אחד מהאישים המרכזיים בתרבות הישראלית, אשר ייסד את חידוני התנ"ך העולמיים ופעל רבות להנגיש את לימודי התנ"ך לקהל הרחב.

שורשים בקרפטורוס

חיים נולד בכפר זאדני שבקרפטורוס למשפחת גוטסמן, כילד שלישי מתוך תשעה אחים. לאחר לימודים בישיבות ברחבי אירופה, עלה לארץ ישראל בשנת 1936, עבד בליטוש יהלומים, גינן והוראה, והשתתף בהקמת קיבוץ טירת צבי.

נישואיו ללאה גבריהו

בשנת 1940 נישא חיים ללאה לנדסמן, ולזוג נולדו ארבעה ילדים: דבורה (שנפטרה כעוללה), בתיה, ראובן (שנהרג בקרב החווה הסינית במלחמת יום הכיפורים) וגלעד. לאה נפטרה בשנת 1955, ולאחר מותה נקרא בית הכנסת בשכונת נווה שאנן [בירושלים] על שמה – "אוהל לאה".

חנה גבריהו: בת הזוג והשותפה לחזון

בשנת 1956 נישא חיים לחנה דוידוביץ, ניצולת שואה בעלת סיפור הישרדות מעורר השראה. חנה, שנולדה בכפר קולוצ'אבה [Kolochava, מחוז מיז'יריה] שבהרי הקרפטים, שרדה סלקציות, מחנות ריכוז ומצעדות מוות, ועלתה לישראל באוניית המעפילים "שבתאי לוז'נסקי" בשנת 1947 [ראו בהמשך].

חנה וחיים הקימו בית חם ומאיר בשכונת נווה שאנן בירושלים, שהפך למרכז רוחני וחברתי. הבית אירח אושפיזין מכל רחבי העולם, ובסוכתם התארחו מנהיגים, אנשי רוח ואורחים מכל קצות תבל. חנה, שהייתה ועודנה גננית ובשלנית מופלאה, האכילה את אורחיהם במטעמים מופלאים, שהוכנו מפירות שצמחו בגינה, שטיפחה יחד עם חיים, גינה ובוסתן עצים, שעד היום מניבים יבול עשיר.

לזוג נולדו שתי בנות: שרי אנסקי, עיתונאית, בשלנית ומחברת ספרי בישול, ורחל אור, אחות ודיאטנית.

מורשת נצח

פרופ' חיים גבריהו הקדיש את חייו לקרב בין עולמות דרך לימוד התנ"ך, ייסד את חידוני התנ"ך העולמיים והעביר שיעורי תנ"ך למנהיגי מדינת ישראל. מורשתו נמשכת דרך משפחתו, בית הכנסת בשכונת נווה שאנן, ורוחו, החיה בלבבות אוהבי התנ"ך בישראל ובעולם.

נכדתו, מיכל אנסקי, עיתונאית ומנחת טלוויזיה, שואבת השראה ממורשת המשפחה ומשלבת את זיכרונות הבית בירושלים בתוכניותיה וביצירתה.

חנה, בת זוגו, ממשיכה לשמור על הגינה המשפחתית ולייצר ממנה מטעמים עד היום.

- על שמו של חיים גבריהו נקראו רחובות בירושלים, בראשון לציון ובבאר שבע.

- באתר האינטרנט של העמותה נמצא ספר על קורות המשפחה: Carpati.org.il – גלריה – ספרים –

"תולדות משפחת גוטסמן – גבריהו" מאת שמואל דב גבריהו-גוטסמן;

התקין לדפוס, והוציא לאור: גלעד יעקב יוסף גבריהו.

פרופ' חיים משה גבריהו

פטירות

בירושלים נפטר אור ליזם אתמול, פרופ' חיים משה יצחק גבריהו, יו"ר החברה לחקר המקרא בישראל. בן 75 היה במותו.

נולד בשנת 1914 בזארני, צ'כיה (קריש טורוס) ועלה בשנת 1936. השתלם בחקר התנ"ך באוניברסיטה העברית בירושלים, בסמי הפרופסורים מ.צ. סגל ומ.ר. קאסוטו. היה פעיל מאוד בהפצת דעת המקרא בישראל ואף בגולה. ייסד את החברה לחקר המקרא, יזם את חידון התנ"ך העולמי ושקד על ביצועו בארץ ובתפוצות. הוא אף ארגן את חגי התנ"ך בבית בךגוריון, בבית זלמן שורד ובבית מנחם בנין.

קודת רוח מיוחדת נגרמה לו כשנתבשר כי חידון התנ"ך ייהפך למוסד של קבע, שיעונן בחוקי ישראל. לפני חורש ימים נתכסר על ידי החברה לחקר המקרא שהר ציאה לכבודו ספר וכו אוסף מחקרים של טובי החוקרים בתחום זה, לציון פעילותו בהפצת דעת המקרא ולכבוד היוזמו בן 75. לפני מספר שנים זכה בפרס בךגוריון. נהג

התמונות הן מתוך: מאסטר עץ: ההיסטוריה המשפחתית של מיכל אנסקי, נכדתו

לבקר בבתי כלא ולקרב אסירים לסורשת ישראל. היה חביב על כל מכריו, צנוע בה ליכותיו וירע להשרות אווירה. השאיר אשה, שלוש בנות ובן (בן אחד ראובן, נפל במלחמת יום הכיפורים), תריסר נכדים ונני נה אחת. הלוחיה תתקיים היום בשעה 2 בצי הריים בירושלים. שאול הון

מעריב,
21 דצמבר 1989

חתונתם של
חיים גבריהו
עם לאה
לנדסמן

חיים גבריהו (מימין) עם
הנשיא, יצחק נבון (משמאל)

חיים גבריהו כתב מספר
ספרים, הנמצאים
בספרייה הלאומית
בירושלים

חיים גבריהו - קיצוני ימני בצוות שופטי חידון התנ"ך העולמי, לשנת 1986
 התמונה מוויקיפדיה: אוסף דן הדני / הספרייה הלאומית / האוסף הלאומי לתצלומים על שם משפחת פריצקר

בית משפחת דוידוביץ בקולוצ'אבה, ביתה של חנה

בייניש (בנימין), אבא של חיים גבריהו, יושב עם בנו חיים.
 אישתו, שרה, עומדת משמאל.

שתי התמונות הן מתוך הספר "תולדות משפחת גוטסמן – גבריהו"
 [צביעה ושיפור תמונה ע"י MyHeritage]

באתר הפלמ"ח מופיעים קורות חייה של חנה, אותם אתמצת:

"חנה דוידוביץ, בת שרה ובנימין, נולדה ב-1929 בקולאצ'בה. במשפחה היו שישה אחים: חיים, אלטר, ראובן, הניה, ברל. האחים, ההורים והסבים ורוב המשפחה נספו בשואה. ילדותה הייתה מאושרת עד 1944, עת הגיע סיוט שואת העם היהודי גם אליה. חייה של חנה ניצלו שלוש פעמים: פעם ראשונה: בזמן הסלקציה הראשונה בין המיועדים להשמדה לבין המיועדים לעבודה. אחד האסירים היהודים שעבדו בגטו ניתק אותה מאימה ודחף אותה לצד ימין - לצד החיים. פעם שנייה: סלקציה נוספת לפני היציאה מאושוויץ בין הנשלחים למשרפות לבין אלו שנשלחו לעבוד בחפירות תעלות מיגון לנאצים. חנה נשלחה לקבוצה החלשה והצליחה להתחמק ולעבור לצד החזקים. משם יצאו באוניות לחפירת התעלות לקראת הפלישה הרוסית. פעם שלישית: במחנה שטוטהוף, בסלקציה, ביום שכל הקבוצה יצאה לעבודה, הגיעו טרנספורטים מכל אירופה, יוון, לטוניה, הוותיקים התערבבו עם החדשים ויצאו ביחד בצעדת המוות עד לחינוב (Chinow), המצוי ליד העיר דנציג, שם שוחררו על-ידי הצבא האדום. לאחר השחרור מהמחנות על-ידי הצבא הרוסי בזמן השחרור מצבם הבריאותי היה ירוד ביותר - דיזנטריה, כינים ויתר תחלואים. בחינוב נלקחו לבית חולים, קיבלו אוכל. חנה נאספה עם שאר הילדים על-ידי הפעילים ושליחי העלייה. הם שהו מספר חודשים על אדמת פולין בלודז' ובוורשה. משם עברו למחנה לאיטליה ועלו על אוניית המעפילים. ההגעה לארץ באוניית המעפילים 'שבתאי לודז'נסקי'. חנה הגיעה ארצה בחודש מרץ 1947. האונייה התגלתה על-ידי הבריטים סמוך לארץ ולוותה על ידם. האונייה עלתה על שרטון בחוף ניצנים והמעפילים קפצו לים. המעפילים נאספו על-ידי פעילי הפל"ם והובאו לחוף על-גבי סירות ה'הגנה'. העולים הרטובים קבלו לבוש יבש מאנשי הישוב היהודי שהתקבצו והתערבבו עם המעפילים. כל המעפילים ואנשי ה'הגנה' והישוב היהודי נתפסו ונשלחו לחיפה לגירוש. הוחלט לשמור על שתיקה והצהירו שכולם יהודים מארץ ישראל. ללא מסמכים לא יכלו הבריטים לדעת מי הישראלי ומי המעפיל. הבריטים העלו את כולם על סיפון אונייה בריטית. שם הפרידו בין העולים לישראלים על פי המראה. חנה, שקיבלה מכנסיים קצרים וחולצה כחולה, נראתה כישראלית לבריטים ונשארה בארץ.

חנה נשארה מספר ימים במחנה עתלית ומשם, במסגרת עליית הנוער, עברה לתקופה קצרה לקיבוץ יד מרדכי ולבסוף נקלטה בקבוצת מזרע.

ב-1948 גויסה חנה לחטיבת הנגב 12 בגדוד השמיני. הקבוצה כללה בנים ובנות. עברו טירונות במחנה ליד נתניה. קורס קשרים בסרפנד, היום צריפין. התפקיד כלל - קשרית והרבה שמירות, יציאה למשלטים לתקופות שמירה וחזרה למחנה בילו. הגדוד היה בין כובשי אילת. חנה השתחררה מהפלמ"ח ב-1949, לאחר הקמת צה"ל. ההגעה לארץ והחברות בפלמ"ח גרמה אושר רב - השמירה בלילות, מראה שמיים כחולים וכוכבים זוהרים. הייתה זו זכות גדולה לנערה צעירה, שאיבדה את כל משפחתה, וזכתה במדינה.

חנה דוידוביץ גבריהו נישאה לפרופסור חיים גבריהו בירושלים. לאה ז"ל, אשתו הראשונה, הייתה דודתה של חנה.

הקישור לכתבה המלאה: <https://palmach.org.il/veterans/veteranpage/?itemId=86359>

ירושלים, ינואר 2025: חנה גבריהו מקבלת מרותי פיקסלר את תעודת ההוקרה מדור שני לדור ראשון

חנה גבריהו עם בנת משפחתה, חיה גרנות ובתה

כתבה מאת יוסי דלאל ביום השואה בשנה שעברה:
 "מיכל אנסקי פרסמה הבוקר (24/4/2025) פוסט שבו ביקשה לכתוב על סבתה, חנה גבריהו, ששרדה את הנורא מכל ועלתה ארצה והקימה בית בישראל. אנסקי ביקשה באמצעות סיפור התקומה של סבתה, להעביר מסר חשוב על היכולת של העם היהודי להתגבר על הקשיים ולצמוח מחדש.
 'ביום הזיכרון הזה לשואה, אני בוחרת לכתוב על החיים. על חנה, סבתא שלי, שניצלה מאשוויץ וחיה ומברכת את כולנו כל ביקור, כל שיחה, עד היום. עם עיניים טובות ושקטות, שתמיד מביטות קדימה. חנה גבריהו היא לא סיפור של זוועות, היא סיפור על תקומה', הבהירה. "על זה שאחרי מחנה המוות היא עלתה לארץ, גידלה משפחה, בנתה בית, בישלה מרק עוף עם לב שלם, והמשיכה. פשוט המשיכה באמונה'.
 בהמשך קישרה את הטקסט למציאות חיינו. 'היום, כשהמדינה שלנו פצועה וכואבת, כשהחטופים עדיין לא בבית, ויש לחימה יומיומית בתוך גבולותינו, אותם ניצולים ספורים שנשארו איתנו, הם עדויות לכך שעם ישראל יודע לקום. שהכאב לא גומר אותנו, הוא מצמיח אותנו. והן, הסבתות ששרדו את אושוויץ, הן השורשים של העץ הזה. התפקיד שלהן היום הוא להחזיק עבורנו את הזיכרון, אבל גם את התקווה. להזכיר לנו שאפילו מהכי שחור, אפשר לבנות חיים עם אור".

5. משלנו: מיכל אנסקי (זאדני וקולוצ'אבה)

ההמשך הטבעי ביותר בין הסבא, חיים משה גבריהו, לבין נכדתו, מיכל אנסקי, הוא דרך חידון התנ"ך. כך פרסמה מיכל באפריל 2023: "סבא חיים גבריהו, ודאי היה גאה אם היה רואה את מפעל חייו, חידון התנ"ך העולמי, ביום העצמאות הזה; בנו, גלעד גבריהו, היה אחד מן השופטים המכובדים, חמשת דורות צאצאיו יושבים בקהל, ואני, נכדתו, מיכל הקטנה, מעניקה לאמונה ונטע המבריקות את הפרס.
 שתי כלות, מחדשות ימי קדם, ומנציחות מעצם היותן מילים של תורה, נביאים וכתובים".
 מי לא מכיר את מיכל? אז ליקטתי את המידע המתומצת מוויקיפדיה, כתזכורת לעשייתה הרבה. מיכל היא בתם של שרי (גבריהו) ואלכס אנסקי, שחקן ואיש תקשורת.
 "אנסקי למדה בתיכון הגימנסיה העברית רחביה. ב-1997, בגיל 17, החלה לכתוב מדור על אוכל בעיתון "העיר". את שירותה בצה"ל עשתה ביחידת ההסרטה של חיל האוויר, וסיימה כקצינה בדרגת סרן, אחרי שלוש שנים בקבע. עד גיל 27 המשיכה לשרת במילואים כקצינת ניהול ביחידת ההסברה.
 לאחר שירותה הצבאי, כתבה מדור בשם "חתיכה חסרה" במדור התרבות של אתר "וואלה".
 ב-2007 כתבה והגישה פינת היסטוריה ואוכל בתוכנית התרבות "זמן איכות" בערוץ 1.
 ב-2007 הקימה, ביחד עם שיר הלפרן, את שוק האיכרים במתחם נמל תל אביב ואותו היא מנהלת עד היום, ובמקביל פתחה את "שוק הנמל".
 ב-2008 שימשה ככתבת אוכל ותיירות בעיתון "מעריב".
 בשנת 2009 הייתה כתבת חוץ בתוכנית "מועדון ארוחת הערב", ששודרה בערוץ 2, לצידם של חיים כהן ומרינה מקסימיליאן בלומין.

ב-2010 הנחתה את התוכניות "מבשלים מהספרים" ו"מלכת השוק" בערוץ האוכל.

החל מסוף 2010 היא שימשה כשופטת בתוכנית הטלוויזיה "מאסטר שף", ששודרה בערוץ 2, ומנובמבר 2017 משודרת בקשת 12. עקב הפופולריות של התוכנית, הוזמנה אנסקי בשנת 2011 להשתתף כשופטת-אורחת בתוכנית "מאסטר שף אמריקה" לצד השף גורדון רמזי.

באפריל 2012 החל שידורה של התוכנית "מאסטר שף ילדים" בהנחייתם של אנסקי, כשליצידה שופטים שוב כהן, שני ורושפלד. ממאי 2012 מגישה עם אפרת אנזל את התוכנית "אנסקי ואנזל" בתחנת הרדיו FM103.

ב-2013 ראה אור בהוצאת כתר ספרה הראשון "אוכל מהבית". [בהקדמה לספר כתבה מיכל: "זיכרון הילדות החזק ביותר שלי, זה שמשולב בו טעם וריח, הוא מרק העוף של סבתא חנה. מאוחר יותר הגיע גם החמין הירושלמי של אימא שלי, שרי."]
בינואר 2016 פתחה באזור תעשייה עבר הירקון שוק אוכל מקורה בשם "שוק צפון".

במרץ 2017 החלה להגיש את תוכנית הבוקר של "קשת", לצידו של יואב לימור עד פרישתה בחודש ספטמבר אותה שנה.

לאנסקי תואר ראשון בהיסטוריה כללית משולב ובספרות כללית, עם התמחות בשירה עברית ופולקלור באוניברסיטת תל אביב ותואר שני במדעי הגסטרונומיה מהאוניברסיטה למדעי הגסטרונומיה בצפון איטליה. מלבד זה, למדה היסטוריה וספרות במשך שנה באוניברסיטה הבין-לאומית בוונציה.

ב-13.4.2026, לקראת יום השואה, הופיעה כתבה ב"לאישה" מאת אורית מרלין-רוזנצווייג, שכותרתה "מיכל אנסקי: סבתי שורדת השואה לימדה אותי שאפשר ליפול ולקום" / מיכל אנסקי וחנה גבריהו בראיון משותף. הקישור לכתבה: <https://www.ynet.co.il/laisha/article/b1d00fnk311#autoplay> [צילומים: שי פרנקו].

"מיכל אנסקי מוכרת כבר כשני עשורים כיזמית קולינרית ומגישת טלוויזיה, אבל רק מעטים מכירים את סיפור החיים המדהים של סבתה בת ה-97, חנה גבריהו. היא איבדה את כל משפחתה באושוויץ, ניצלה ממוות ודאי אינספור פעמים, עלתה לארץ ונישאה למי שהיה בעלה של דודתה. בריאיון משותף מספרות השתיים על הקשר המיוחד ביניהן.

בכפר הצ'כי שבו גדלה חנה גבריהו, לבית דוידוביץ, היא נחשבה לילדה שמביאה מזל. בכל פעם שהחקלאים יצאו לזרוע את השדות, הם ביקשו ממנה להצטרף אליהם - כי האמינו שהילדה הזו נולדה עם ברכה ושהיבול יהיה טוב יותר בזכותה. ... "כשהייתי קטנה היינו הולכים בין ההרים וקוטפים פירות יער", היא נזכרת.
מיכל: "סבתא לימדה אותנו על אמונה ותקווה ושאפשר לקום. גם אני נפלתי בכל מיני מצבים בחיים, וקמתי".

• איזה קשר יש לך עם סבתא?

"גרתי כל הילדות בבית מולה. בגיל 12, אחרי שסבא חיים נפטר, הייתי ישנה איתה במיטה. הייתי מגיעה עם רגליים קרות קרות, כי הייתי רצה אליה יחפה, והיא הייתה מניחה את הרגליים שלי על הבטן שלה, ומספרת על הרגליים הקפואות שלה, כשהייתה הולכת בשדות של קולאצ'בה".

• חנה, בניגוד לרבים אחרים, סיפרת לנכדים שלך על קורותייך בשואה.

"כן. חשבתי שזה עצוב, אבל שהם צריכים לדעת שאדם יכול לשרוד ושיש גם משהו, כמו השגחה, שלא תמיד תלוי בנו".

חנה, בת 97, נולדה בכפר קולאצ'בה [Kolochava, מחוז מיז'יריה]. "הילדות שלי הייתה נהדרת", היא מספרת. היא גדלה בטבע, שחתה בנהר וליקטה פטריות. הכפר היה כה מבודד, שלדבריה הם לא שמעו על היטלר ולא ידעו מה זה נאצים. זה היה "גן עדן לא נגוע", כמו שאומרת מיכל.

האושר הסתיים ב-1944, כאשר הנאצים הגיעו אל הרי הקרפטים והחלו לאסוף את היהודים. עוד לפני כן קיבלו הוריה של חנה מכתב מקרובת משפחה, שהזהירה אותם וביקשה שיברחו – אבל הם בחרו להישאר בביתם.

"כמה שבועות לפני שהנאצים הגיעו אל קולאצ'בה, עברתי באופן זמני לגור אצל דודה שלי, שגרה בכפר סמוך", היא נזכרת. "הייתי בת 14. היא בדיוק עברה ניתוח ברגל ונזקקה לעזרה כי היו לה שלושה ילדים קטנים. זמן קצר אחר כך הגיעו הגרמנים אל הכפר של הוריי ולקחו את כל היהודים למחנה סלוציני בקרפטים, אבל אני לא הייתי שם [מוויקיפדיה: ככל הנראה הכוונה היא לסולוטבינו (Solotvyno)]. בזמן השואה, תחת הכיבוש ההונגרי, רוכזו בה יהודים במחנות/גטאות מקומיים טרם שילוחם למחנות ההשמדה. עדויות רבות של ניצולים מציינות את המקום בשם "סלוציני" כנקודת הריכוז הראשונית באזור]. "בשלב מסוים דודה שלי שמעה שתכף יבואו גם לכפר שלהם לקחת את כל היהודים. ביקשתי ממנה רשות לברוח וללכת לחפש את הוריי, ויצאתי מהר לשדות. בשלב מסוים נתקלתי בילדים לא יהודים ששיחקו ליד נחל. שאלתי אותם איפה נמצא ראש הכפר שלהם, והם לקחו אותי אליו. הוא הסביר לי שהיהודים נמצאים במחנה סלוציני, וניסה לשכנע אותי להימנע מלהגיע לשם, אבל התעקשתי. הם הנחו אותי איך להגיע לשם, ציידו אותי באוכל ובשתייה ויצאתי לדרך. וכך הלכתי ומצאתי את המחנה. נכנסתי דרך חור בגדר, וחיפשתי את ההורים שלי בין האנשים. שאלתי איפה היהודים מהכפר קולאצ'בה וכיוונו אותי לאן ללכת. כשמצאתי את הוריי ואת האחים שלי, הם הסתכלו עליי כאילו נפלתי מהשמיים. כולם היו בטוחים שלעולם לא יראו אותי שוב. השמחה הייתה גדולה. החלטתי שאני נשארת עם ההורים, ומה שקורה איתם יקרה איתי.

לקראת סוף 1944 הגיעו בני המשפחה לאושוויץ. "יצאנו כמו שמוציאים בהמות. בקושי היינו חיים. בדקו את כולם - הבריאים והחזקים לעבודה, החלשים ישר לתאי הגזים. אבא שלי ואחיי הופרדו מאיתנו. אבא היה חולה מאוד והוא נלקח יחד עם החלשים. האחים שלי לא רצו לעזוב אותנו. אחד לקח אותנו בצד אחד והשני החזיק אותנו בצד השני, והם הלכו ביחד. בהמשך הבנתי שהם צעדו אל תאי הגזים".

חנה מספרת שהיא זוכרת את אדולף אייכמן ניצב בכניסה למחנה. "עד היום אני זוכרת את העיניים שלו, בוחנות את היהודים שהגיעו. אני הלכתי יחד עם אימא, אחותי, סבתא רחל ואחי התינוק, ואייכמן סימן מי הולך ימינה ומי שמאלה. עוד לא ידענו שזה המיון מי לחיים ומי למוות. שישה צעדים מהכניסה למחנה היה אולם, שבו היו פותחים גז ואנשים היו מתים. פתאום משהו הגיע, אסיר יהודי שעבד בגטו, משך אותי חזק וניתק אותי מאימא. הוא דחף אותי לצד ימין, שבו עמדו האנשים שהולכים לעבודה ולא לתאי הגזים. אדם זר לחלוטין. כאילו מלאך מהשמיים הגיע אליי. בלבי שאלתי: למה דווקא אותי? את זה צריך לשאול את הקדוש ברוך הוא. כל המסלול של החיים שלי היה רצוף ניסים, אבל כנראה שעשיתי רק טוב בחיי והייתי ראויה".

בפעם השנייה ניצלו חייה של חנה כאשר בוצעה סלקציה נוספת לפני היציאה מאושוויץ. היהודים עברו מיון: חלקם נשלחו לתאי הגזים, בני המזל נשלחו לעבוד במחנה הריכוז שטוטהוף, בחפירות תעלות מיגון לנאצים, כהכנה לפלישה הרוסית. חנה, שכבר הייתה רזה וחלשה מאוד, נשלחה לקבוצה המיועדת למשרפות, אך ברגע האחרון הצליחה לחמוק ולעבור לצד של החזקים. היא נלקחה לעבודה בחפירות. "חפרנו כל מיני בונקרים

בשביל החיילים שיוכלו לברוח, עד שהגיעו הרוסים, והגרמנים נסוגו, אבל הם לקחו אותנו איתם. כשראו אותי, מישהו אמר 'זה ילד'. בגלל שלא היה לי שיער והייתי רזה כמו שלד, חשבו שאני בן, ושוב קרה לי נס ולא נאנסתי"

אחרי כמה שבועות במחנה שטוטהוף הגיעו טרנספורטים של יהודים מכל רחבי אירופה, ויחד הם הוצאו לצעדה. "בצעדת המוות הזו הלכנו בלי כלום בחורף קשה, בגשם. לי היו נעליים, תודה לאל, וזה מה שהציל אותי. אלה היו נעליים שאחי קנה לי מסנדלר, שהכין נעליים טובות. הרבה מתו באמצע, וראיתי איך זורקים את הגופות לבור. היה יום אחד שהייתי נורא רעבה, ופתאום ראיתי מהצד שדה של סלק סוכר. בהחלטה אמיצה יצאתי מהשורה לקחת קנה סוכר, ולא ראיתי שהקאפו רץ אחריי. כשהגיע אליי הוא הסתכל, אמר 'לכי' ולא הרג אותי. באף רגע לא היה לי פחד שאני הולכת למות. בשלב מסוים הגענו לאסם תבואה ושם התיישבנו. בוקר אחד קמנו וראינו שהחיילים הגרמנים נעלמו. פתחנו את הדלתות ולא היה אף אחד. אחרי כמה ימים הגיעו הרוסים והם שחררו אותנו.

מהימים ההם אני זוכרת בעיקר את הכינים שהיו לי בכל מקום. הלכנו והגענו לעיר חינוב [כנראה קינוב, עיירה בפולין] ושם לקחו אותנו לבית חולים. אמרתי לצוות הרפואי, 'גלחו לי את כל הראש'. את יודעת מה זו מסה של כינים? היו ימים שהרגשתי שהן אוכלות אותי חיה. זה היה משגע אותי. גם עם הרוסים לא היה קל. בלילות היו באים רוסים לחפש בחורות כדי לאנוס אותן. כשראו אותי, מישהו אמר 'זה ילד'. בגלל שלא היה לי שיער והייתי רזה כמו שלד, חשבו שאני בן, ושוב קרה לי נס ולא נאנסתי."

לאחר המלחמה מצאה את עצמה חנה לבד בעולם. היא הגיעה ארצה במרץ 1947 באוניית המעפילים "שבתאי לוז'נסקי", ונקלטה לבסוף בקבוצת מזרע במסגרת קבוצת גאולים. מחצית מהיום היא עבדה במטעים ובגן הילדים, ובמחצית השנייה למדה. ב-1948 התגייסה לחטיבת הנגב של הפלמ"ח, עברה טירונות וקורס קשרים ושירתה במהלך מלחמת השחרור כקשרית. ב-1949 השתחררה וחזרה למזרע.

את בעלה, פרופ' חיים גבריהו, מייסד חידון התנ"ך העולמי, יו"ר החברה לחקר המקרא בישראל והחברה היהודית העולמית לתנ"ך, שהיה מבוגר ממנה ב-15 שנה, הכירה באופן לא שגרתי: הוא היה דוד שלה. "חיים היה נשוי ללאה, אחות של אימא שלי, שעלתה לארץ לפני עליית הנאצים", היא מספרת. "אחרי שחזרתי למזרע הייתי מבקרת אותם בשכונת נווה שאנן בירושלים. יום אחד חיים הגיע לקיבוץ ואמר לי, 'דודה שלך חולה בסרטן ויש שלושה ילדים קטנים שצריך לטפל בהם, אני צריך שתבואי איתי'. הגעתי איתו לירושלים והבטחתי ללאה לטפל בהם."

דודה לאה נפטרה ב-1955, ושנה לאחר מכן חנה וחיים התחתנו ("לחתונה שלנו הגיעו יושב ראש הסוכנות היהודית וגם בן גוריון, שחיים היה אחד האנשים הקרובים אליו ביותר"). שנה לאחר שנישאו נולדה שרה, כיום שרי אנסקי, אשת קולינריה ואמה של מיכל. שנתיים אחריה נולדה רחל.

חנה עבדה כמורה לחקלאות בבית הספר שפיצר בירושלים ("שחזרתי עם התלמידים את הכפר שלי"). כשהחל משפט אייכמן עקבה אחריו בתשומת לב, "והרגשתי שאני עוברת את כל הדברים הקשים מההתחלה. באותם ימים לא כיבדו בארץ את ניצולי השואה. כשניצולים סיפרו מה הם עברו, חשבו שהם מספרי סיפורים. רק אחרי המשפט התחילו להתייחס יותר בכבוד לניצולי שואה, כי גילו את הזוועות."

איזה קשר יש לך עם מיכל?

"בגלל שההורים שלה היו עסוקים, מיכל גדלה פה, והייתה באה אחרי בית הספר להיות אצלי. הייתי מכינה לה מרק עוף עם לוקשן".

מיכל: "סבתא הייתה מספרת לי שלא היה לה תמיד אוכל, ושאני צריכה לסיים מהצלחת כדי שאהיה חזקה. אוכל, בעיני סבתא, עושה אותנו בריאים. היא הייתה סוחטת לי רימון והייתי חייבת לשתות את המיץ עד הסוף. אחרי שילדתי היא הביאה לי **כבד עם בצל מטוגן ומרק קימל כדי שאהיה חזקה**. "סבתא למדה ולימדה חקלאות והיא עובדת אדמה, היום אני מסתכלת מהחלון על הגינה המפוארת שלה, שמלאה פרחים שהולכים להיות ענפים כבדים מפירות, ולמרות שאנחנו במלחמה, אני מרגישה שיש תקווה. החיבור לאדמה שאימא עשתה ממנו קריירה ואני המשכתי, התחיל מהאהבה שלך, סבתא, לאדמה".

חנה ומיכל בגינה המקסימה
בביתה של חנה בירושלים

ב- 16.4.2026 ביקר חברנו, קלמן שפיצר, המתגורר אף הוא בירושלים, וששורשיו גם הם מקולוצ'אבה, את חנה גבריהו. וכך כתב לי: "חוויה מטלטלת עם זיכרון מהיותה בת 14; זכרה את סבי, סבתי, אימי, אחיותיה והאח, את ביתם, שאמרה שהיה היפה ביותר בקולוצ'בה. אימא שלי [בלנקה] הייתה יחד עם חנה בכל "התחנות". הרגשות שלי הוצפו..."

**ישר כוח, מיכל, על עשייתך המבורכת
ועל התייעוד של הקשר הכל כך מיוחד
שלך עם סבתך, שזכויות רבות שמורות
לה - ולסבא המכובד והמוערך שלך!**

כתבה על מיכל אנסקי ב"ישראל היום" מה-20.8.2026 מאת
עידו שרים. הקישור:

<https://www.israelhayom.co.il/magazine/shishabat/article/21239167>

כתבה: רותי פיקסלר.
לתגובות: ruthfixler@walla.co.il 050-5643299
סייעה בתרגום לאנגלית: גיטה ברקוביץ